Elżbieta Stefańczyk

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

*Jan Muszkowski – współzałożyciel i aktywny
działacz Związku Bibliotekarzy Polskich oraz
Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich
(1917-1953) – obecnie
Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*

29 stycznia 2013 r. minęła 60 rocznica śmierci Jana Muszkowskiego, bibliotekoznawcy, bibliotekarza, profesora Uniwersytetu Łódzkiego, teoretyka nauki o książce, bibliografa, pedagoga oraz społecznika – aktywnego członka Związku Bibliotekarzy Polskich¹.

Jan Muszkowski studiował w Krakowie, Wiedniu i Lipsku. W 1908 r. uzyskał doktorat z filozofii w Lipsku². Po powrocie rozpoczął działalność publicystyczną w kraju oraz prowadził działalność odczytową w Towarzystwie Kultury Polskiej. Po wybuchu I wojny światowej kontynuował działalność oświatową. Pełnił funkcję sekretarza w tajnym Uniwersytecie Ludowym w Warszawie, kryjącym się pod oficjalną nazwą Biura Porad przy Komitecie Obywatelskim miasta Warszawy³. Praca społeczno-oświatowa bardzo mocno wpłynęła na całe życie zawodowe, naukowe i dydaktyczne Jana Muszkowskiego. Te poglądy i postawa sprawiły, że wszystkie późniejsze Jego propozycje w zakresie prac naukowo-badawczych i działalności dydaktycznej opierały się zawsze na realnych potrzebach bibliotekarstwa. 40 lat pracy zawodowej, dydaktycznej,

¹ *Encyklopedia wiedzy o książce*. Kom. red. Aleksander Birkenmajer [et al.]. Wrocław-Warszawa, 1971, s. 615.

² Z. Brzozowska, *Jan Muszkowski*. „Studia o Książce” 1973, T. 3, s. 7.

³ H. Więckowska, *Jan Muszkowski uczony-bibliolog*. „Przegląd Biblioteczny” 1953, z. 2, s. 98.

naukowo-badawczej i społecznej związał z książką. Habilitował się w 1928 r. na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie⁴.

Pracę zawodową rozpoczął w 1915 r. w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie pracował przez 5 lat, następnie od 1920 do 1936 r. pracował jako dyrektor Biblioteki Ordynacji Krasieńskich⁵. W tym okresie zainteresował się bibliografią, podejmując prace nad kontynuacją dzieła Karola Estreichera. Po 25 latach pracy udało się zgromadzić J. Muszkowskiemu i Jego współpracownikom 125 tys. opisów tytułów dzieł wydanych w Polsce w latach 1901-1925. W tym też okresie prowadził studia nad teorią bibliografii, rejestracją bibliograficzną i statystyką druków, publikując wiele prac w tym zakresie.

Obok bibliotekarstwa i bibliografii interesował się księgarstwem, pracując w Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnych, był wydawcą i redaktorem „Biblioteki Składnicy”, „Przewodnika Księgarskiego” i „Przeglądu Księgarskiego”. W 1928 r. założył pierwszą w Polsce szkołę księgarską⁶.

W roku akademickim 1916/1917 prowadził wykłady z zakresu bibliotekarstwa na wydziale humanistycznym Wyższych Kursów Naukowych w Wydziale Historii Książnic i Bibliotekoznawstwa.

Praca zawodowa, liczne działania wydawnicze i księgarskie Jana Muszkowskiego, zetknęły go z pracownikami – ludźmi książki uprawiającymi zawodowo tę profesję, jednak w rozproszeniu, bez fachowego wsparcia, ale z pasją. Jan Muszkowski posiadając doświadczenie społecznikowskie widział potrzebę stworzenia w Polsce organizacji zawodowej, która służyłaby integracji zawodowej, ale także kształceniu zawodowemu. Stał się jednym z założycieli Związku Bibliotekarzy Polskich (ZBP). 10 lipca 1917 r. zostaje zatwierdzona Ustawa Związku Bibliotekarzy Polskich (ZBP). 21 października 1917 r. w gmachu Biblioteki Publicznej na Koszykowej odbyło się inauguracyjne posiedzenie ZBP z udziałem 90 osób.

Pracą Związku kierował pięcioosobowy zarząd, wybierany przez Walne Zgromadzenie na trzy lata, zwykłą większością głosów. Członkowie Zarządu wybierali ze swego grona prezesa, sekretarza i skarbnika. 23 października 1917 r. odbyło się pierwsze posiedzenie zarządu ZBP, który ukonstytuował się następująco: Ignacy Tadeusz Baranowski – prezes, Helena Drège – sekretarz, Jan Muszkowski – skarbnik, Faustyn Czerwijowski, Mieczysław Rulikowski – członkowie⁷.

⁴ *Encyklopedia wiedzy...*, s. 615.

⁵ H. Więckowska, *Jan Muszkowski...*, s. 99.

⁶ Tamże, s. 100.

⁷ *Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich : 1917-2007*. Oprac. Andrzej Kempa. Warszawa, 2007, s. 52.

Zadania Związku przedstawiono następująco⁸:

1. Zjednoczenie prac bibliotekoznawczych, bibliologicznych i bibliograficznych oraz pogłębienie wiedzy w tym zakresie, wśród pracowników zawodowych i ogółu społeczeństwa.
2. Czuwanie nad prawidłowym rozwojem polskich bibliotek, czytelni i archiwów.
3. Roztoczenie opieki nad warunkami pracy zawodowej.

Przewidywano wydawanie własnego czasopisma oraz prac z dziedziny bibliotekoznawstwa, bibliologii i bibliografii⁹.

Jan Muszkowski był także jednym z 11 członków założycieli powstałego w kwietniu 1921 r. Towarzystwa Bibliofilów Polskich.

W Związku Bibliotekarzy Polskich pełnił odpowiedzialne stanowiska naczelne we władzach i kierownictwie, inicjował prace naukowe i dyskusje zjazdowe, starał się podnosić aktywność członków Związku, nie omijał żadnej okazji, aby upominać się o polepszenie bytu i stanowiska społecznego pracowników książki.

W kadencji Rady Związku rozpoczętej w 1926 r. oraz w latach następnych 1927, 1928 i 1929 pełnił funkcję jej członka. W tym okresie Rada była organem doradczym Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawach zarządzania bibliotekami. Związek przygotował projekt ustawy bibliotecznej, projekt rozporządzenia o egzemplarzu obowiązkowym oraz wytyczne do polskich przepisów katalogowania.

Od 21 marca 1929 r. Jan Muszkowski przewodniczył zarządowi Koła Warszawskiego Związku Bibliotekarzy Polskich¹⁰. Przy Kole działała Poradnia Biblioteczna, w działalność której włączył się Jan Muszkowski, uczestnicząc m.in. w pracach nad opracowanymi w niej publikacjami dla bibliotekarzy, tj. *Książka w bibliotece. Katalog informacyjny* czy *Książka w pracy oświatowej*.

W dniach 27-29 maja 1928 r. obraduje we Lwowie I Zjazd Bibliotekarzy Polskich, przewodniczącym Sekcji Bibliograficznej został Jan Muszkowski. Sekcja ta wysunęła postulaty dotyczące: rejestracji całkowitej bieżącej produkcji drukarskiej państwa, bibliografii zawartości czasopism oraz zorganizowania Państwowego Instytutu Bibliograficznego.

Czynna działalność w zakresie bibliotekarstwa w kraju spowodowała, że Jan Muszkowski został delegowany do organizacji zagranicznych i międzynarodowych – jako przedstawiciel Związku Bibliotekarzy Polskich. W dniach 22-23 kwietnia 1928 r. odbyło się Ogólne Zgromadzenie Delegatów Kół

⁸ J. Baumgart, *Bibliotekarstwo, biblioteki, bibliotekarze: wybór prac*. Warszawa, 1983, s. 18.

⁹ Tamże, s. 18; *Kronika Stowarzyszenia...*, s. 52.

¹⁰ Z. Brzozowska, *Jan Muszkowski...*, s. 23.

ZBP, w trakcie którego ratyfikowano statut powołanego w 1927 r. Międzynarodowego Komitetu Bibliotek i Bibliotekarzy (International Library and Bibliographical Committee), który przybrał nazwę w 1929 r. Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń Bibliotekarzy (International Federation of Library Associations – IFLA). ZBP zgłosił akces do Federacji.

W 1932 r. ponownie został wybrany członkiem Rady ZBP. Rada podejmuje uchwałę o włączeniu się do prac międzynarodowych w zakresie wypożyczania międzybibliotecznego i statystyki bibliotecznej. Natomiast w czerwcu 1933 r. został wybrany na wiceprzewodniczącego Rady. Rada uchwaliła wysłanie do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego memoriału w sprawie utworzenia uniwersyteckich katedr bibliografii oraz o włączeniu do programów szkół średnich nauki o książce.

W 1934 r. zostaje ponownie wybrany wiceprzewodniczącym Rady ZBP. Na dorocznym Ogólnym Zgromadzeniu Delegatów Kół ożywioną dyskusję wywołuje Jego referat „Zadania Związku Bibliotekarzy Polskich – działalność zawodowo-organizacyjna, naukowa, społeczno-oświatowa”. Jan Muszkowski przewodniczył Komisji Związku ds. Międzynarodowych. Aktywnie uczestniczył również w pracach IFLA, gdzie od 1929 r. pełnił funkcję Przewodniczącego Sekcji Statystyki Produkcji Wydawniczej (Międzynarodowej Statystyki Druków).

W 1930 r. został powołany do Komitetu Rzeczoznawców Bibliotecznych przy Międzynarodowej Komisji Współpracy Umysłowej (jako jeden z ośmiu bibliotekarzy różnych narodowości)¹¹.

W związku ze sprawowanymi funkcjami ogłaszał corocznie sprawozdania dotyczące statystyki światowej produkcji wydawniczej w „Actes du Comité International des Bibliothèques”, w których zamieszczał także artykuły informujące o ruchu bibliotekarskim w Polsce, zaś wiadomości o sprawach międzynarodowych omawiał w „Przeglądzie Bibliotecznym” i „Bibliotekarzu”. Brał udział we wszystkich międzynarodowych kongresach bibliotekarzy (w 1926 r. w Pradze, w 1929 r. w Wenecji i Rzymie, w 1935 r. w Hiszpanii).

Na konferencji IFLA w Sztokholmie w 1930 r. wygłosił referat „Międzynarodowa statystyka produkcji wydawniczej”. W latach 1931 i 1932 uczestnicząc w kolejnych posiedzeniach Komitetu IFLA w Cheltenham i w Bernie, prezentował referaty poświęcone statystyce druków. Natomiast na sesji IFLA w Chicago w 1933 r. wygłosił referat o bibliotekach polskich i międzynarodowej statystyce druków oraz na posiedzeniu IFLA w Avignon zestawiał wyniki dwóch ankiet: polskiej, w sprawie wypożyczenia międzybibliotecznego oraz międzynarodowej, w sprawie statystyki druków.

¹¹ Tamże, s. 26.

W 1935 r. w Madrycie odbył się Światowy Kongres Bibliotekarzy i Bibliofilów. Jan Muszkowski reprezentujący ZBP przewodniczył części obrad Sekcji Wypożyczeń Międzybibliotecznych oraz zainicjował zebranie uczestniczących w konferencji przedstawicieli związków bibliotekarzy z krajów słowiańskich, podczas którego ustalono spotkanie bibliotekarzy słowiańskich w IV Zjeździe Bibliotekarzy Polskich. W 1936 r. zorganizował w Warszawie IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich, połączony z obradami IX Sesji IFLA.

Czynny udział bibliotekarzy polskich w pracach organizacji międzynarodowych był dowodem wysokiego poziomu i dorobku polskiego bibliotekarstwa w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Duże zasługi w tym zakresie oddał Jan Muszkowski, reprezentujący polskie bibliotekarstwo, jako reprezentant ZBP w kontaktach międzynarodowych.

Po wojnie aktywnie działał od 1945 r. w Związku Zawodowym Bibliotekarzy Polskich, pracując w Komisji Związku, zajmującej się przyjmowaniem i repartycją książek ofiarowanych bibliotekom polskim przez organizacje zagraniczne.

W 1946 r. włączył się w działalność Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich (ZBiAP), m.in. przewodniczył Zebraniu Delegatów Kół, które odbyło się w maju 1946 r. W tymże roku Jan Muszkowski opublikował broszurę *Kształcenie bibliotekarzy*, stanowiącą uzupełnioną odbitkę z „Bibliotekarza” 1945, nr 2-3.

W 1947 r. powrócił J. Muszkowski także do aktywności międzynarodowej, na XIII Sesji IFLA w Oslo został zaocznie wybrany na przewodniczącego Podkomisji Statystyki i Produkcji Wydawniczej. Natomiast w 1949 r. na XV Sesji IFLA w Bazylei poinformował uczestników o tworzeniu sieci bibliotek publicznych w Polsce oraz, jako przedstawiciel ZBiAP, brał udział w naradach przedstawicieli IFLA, FID oraz UNESCO w zakresie bibliotekarstwa i dokumentacji¹².

W 1948 r. Związek powierzył Janowi Muszkowskiemu funkcję przewodniczącego Referatu Kształcenia, a w roku następnym kierownictwo Referatu Kształcenia Zawodowego.

Dokonania Jana Muszkowskiego w działalności organizacji zawodowej bibliotekarzy są bardzo znaczne, zarówno na rzecz polskich bibliotekarzy, jak i na arenie międzynarodowej.

Wielostronna działalność Jana Muszkowskiego jako bibliotekarza, księgarza, pedagoga, redaktora, wydawcy i organizatora, a także społecznika umożliwiły mu głębsze poznanie problematyki książki, czytelnictwa, bibliotek.

¹² Tamże, s. 46.

Wszystkie sprawy dotyczące tej problematyki zawsze go interesowały i znajdowały swe odbicie w wypowiedziach, artykułach i dyskusjach.

Był orędownikiem ustawy o bibliotekach, powstania Instytutu Bibliograficznego, postulował konieczność opracowania zasad statystyki bieżącej produkcji wydawniczej, zajmował się sprawami wypożyczeń międzybibliotecznych krajowych i zagranicznych. Wypowiadał się także w sprawach egzemplarza obowiązkowego.

Osiągnięcia te są ważną kartą w historii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, organizacji zawodowej bibliotekarzy, która czerpiąc z dorobku swoich poprzedników stara się kontynuować zadania przez nich prowadzone.

Jan Muszkowski jest przykładem, jak można łączyć pracę zawodową z działalnością społeczną w organizacji służącej bibliotekarstwu, jaką od 1953 r. jest Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, kontynuujące działalność Związku Bibliotekarzy Polskich oraz Związku Bibliotekarzy i Archiwistów.

Abstract

Jan Muszkowski – co-founder and activist in Polish Librarians' Union (Związek Bibliotekarzy Polskich) and Polish Librarians' and Archivists' Union (Związek Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich) in 1917-1953 – nowadays Polish Librarians' Association.

The purpose of the article is to present the figure of Jan Muszkowski – library scientist, librarian, professor at University of Lodz, bibliography theoretician, bibliographer, educator and social-worker.

The author points out the role of Jan Muszkowski as one of founders of the first professional librarians' organization – Polish Librarians' Union (1917) and its active member and activist in Polish Librarians' and Archivists' Union. She emphasizes Jan Muszkowski's contribution in foreign and international organizations, e. g. IFLA, FID, UNESCO.